ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

НАМАНГАН МУХАНДИСЛИК- ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

«МАШИНАСОЗЛИК ТЕХНОЛОГИЯСИ» КАФЕДРАСИ

«МАХСУС ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ»
фанидан

Амалий машғулот ишларини ўтказишга оид

УСЛУБИЙ КЎРСАТМА

5А20601-Машинасозлик технологияси магистратура мутахассислиги талабалари учун

НАМАНГАН- 2006

Услубий кўрсатмада “Махсус фанларни ўқитиш методикаси” фанидан амалий ишларни бажариш учун йўлланмалар берилган. У 5А20601- Машинасозлик технологияси магистратура мутахассислиги талабалари учун мўлжалланган.

Муаллиф: доцент К.Абдуллаев

Тақризчилар: доцент, А. Қаюмов (НМИИ)
Катта ўқитувчи, И. Нематуллаев (НамМПИ)

Услубий кўрсатмани “Машинасозлик технологияси” кафедрасининг 2006 йил 28. 08 даги № 1-сонли йиғилишида муҳокама қилинган ва институт ўқув методик кенгашига кўриб чиқиш учун тавсия қилинган.

Услубий кўрсатмани НамМПИ ўқув методик кенгашининг 2006 йил 29.08.даги №1-сонли йиғилишида кўриб чиқилган, уни фойдаланиш ва кўп нусхада чоп этишга тавсия килинган (рўйхат рақами №___).

Мавзу: Ўқув режасини таҳлил қилиш.

Ишнинг мақсади: машинасозлик соҳаси бўйича ишчилар ва техникаларни тайёрлайдиган коллежларнинг ўқув режаларини ўрганиш, ўқув режаларини таҳлил қилиш қобилиятини шакллантириш.

Умумий маълумот. Ўқитувчининг дарсга тайёргарлик кўришида ўқув режасини таҳлил қилиши бошқа ўқув дастурий ҳужжатлар билан ишлаши учун бирламчи маълумотларни берувчи биринчи босқичдир. Ўқув режасини таҳлилида, ўқитувчи ўқувчилар ўрганадиган фанлар тизимида ўз фанининг ўрнини аниқлайди ва шу асосида ўқув жараёнига фанлар аро боғланишни режалаштиради ва жорий этади. Фан учун ажратилган соатлар миқдори ва уларнинг семестрлар бўйича тақсимланиши унга материалнинг ҳажмини ва мураккаблигини тахминин баҳолашга имкон беради. Фаннинг муҳимлиги даражасини унга ажратилган соатлар миқдорига, ўтиладиган семестрлар сонига, курс лойиҳаси(иши)га, шунингдек малакавий тавсифномада келтирилган ўқувчилар эгаллаши лозим бўлган билим ва малакаларга қараб фикр юритиш мумкин.

Таҳлил давомида олинган маълумотларни аввал амалда бўлган, шунга мос келадиган ўқув режаси ёки турдош касб ўқув режаси билан солиштириб, ўқитувчи янги ўқув режани ишлаб чиқишдаги ғояни англаб олади. Мисол учун ўқув режада умумтехника фанларига ажратилган соатларни оширилиши таълим мазмунида умумтехникавий билимлар ролини оширилиш ғоясини, мутахасисни ҳамма томондан мустаҳкам – пухта тайёрлаш кераклигини кўрсатади. Бу ўз навбатида ўқитувчига материал мазмунини ва таълим услубларини танлашда юксак масъулиятни юклайди.

Фан бўйича келажакда дарсга тайёргарлик кўришни тизимга солиш, эслаб қолиш ва фойдаланиш учун ўқитувчи ўқув режасини таҳлилида олган маълумотларини тушунтириш хатига киритади. Маълумотларни қай тарзда киритиш масаласини мазкур мавзунинг услубий тавсия қисмидаги материалдан фойдаланиб ҳал этиши мумкин.

Ишни бажариш учун бошланғич материаллар.

Ишчиларни тайёрлаш ўқув режасини таҳлил қилиш ва ўрганиш учун аниқ бир касб бўйича коллежларда ишчиларни тайёрлаш учун ўқув режаси; айнан шундай касб учун янги ишлаб чиқилган ўқув режаси.

Ишни бажарилиши:

Мустақил ишлар мазмуни. Топшириқни бажаришга тайёргарлик кўришда машинасозлик ихтисослиги ишчилари ва техникларини тайёрлаш ўқув режаларини ва малакавий тавсифномларини ишлаб чиқиш назариясининг умумий масалаларини ўрганилади. Топшириқ мазмунига қуйидагилар киради: янги ва олдинги ўқув режаларини, шу жумладан уларни таркиблари, мутахассисликларини малака тавсифномаларини ўқув малака графигини таҳлил қилиш, ўрганилаётган ва базовий ўқув режаларини таққослаш, хулосаларни ифодалаш.

Ишчиларни тайёрлаш ўқув режасини ўрганиш ва таҳлил қилиш. Ишни қуйидаги тартибда бажарилади.:

1. Ўқув режадаги умумий маълумот билан танишиш; ишчини касби, ўқитиш муддати, касбни рақами, ўқув режани ким томондан ва қачон ишлаб чиқилган ва қачон ва ким томондан тасдиқланган.

2. Ўқув режасининг тушинтириш хатини ўрганиш ва унинг асосий тавсияларини аниқлаш.

3. Ишчини малака тавсифномаларини кўриб чиқилади: шу малака мутахасиси эгасини лозим бўлган асосий билимлар ва кобилятлар. Янги ва базавий ихтисосликнинг малака тавсифномасидаги фарқлиликни аниклаш, янги малака тавсифномасига киритилган ўзгартиришларни асослаш.

4. Ишчиларни тайёрлаш ўқув режасини таҳлил қилинади.

Бу боскичда:

-янги ва базавий ўқув режалари бўйича фанлар циклларини ажратилади, жадвал тўлдирилади (жадвал 1), уларни алоҳида ва бутун таълим даврида ўрганиш ҳажми тавсифланади, уни таҳлили берилади;

-ўқув режасининг соатлар тўрига касб-техникавий цикл фанларини киритиш усулини аниқланади (кетма-кет, паралел, аралаш);

-янги ва базавий ўқув режа бўйича касб-техникавий циклнинг асосий фанларини ўрганишга ажратилган вақтни белгилаш, жадвални (жадвал 2) тўлдириш ва уни таҳлили берилади;

Ўқув фанлари цикли бўйича соатлар тақсимоти.

Жадвал 1

Ўқув режасидаги фанлар цикллари	Соатлар микдори		Умумий соат сонига нисбатан % ҳисобида	
	Янги режа бўйича	Базавий режа бўйича	Янги режа бўйича	Базавий режа бўйича
Гуманитар ижтимоий ва иктисодий фанлар	1480	1480	22%	
Математика ва табиий фанлар	1319	1319	20%	
Умумтехника	2589	2589	40%	
Ихтисослик	1124	1124	18%	

Ўқув режасидаги фанлар бўйича соатлар сони тақсимоти

Жадвал 2.

Ўқув фанлари				
	Янги режа бўйича	Базавий режа бўйича	Янги режа бўйича	Базавий режа бўйича

-ўқув режаси фанлари тизимидаги «Ишлаб чиқариш таълими» фанининг ўрни ва моҳиятини кўриб чиқилади. Ишлаб чиқариш таълими учун ўқув йиллари бўйича ва шунингдек бутун даврдаги ажратилган соатлар миқдорини ўрнатиш, жадвал(жадвал 3)ни тўлдириш, уни таҳлилини бериш. Ишлаб чиқариш таълими соатларини курслар бўйича тақсимлаш методикасини асосланади.

«Ишлаб чиқариш таълими» фанининг соатлар сони тақсимоти

Жадвал 3

Таълим даври	Янги ўқув режаси		Базовий ўқув режаси	
	Соатлар сони	Умумий соатлар сонига нисбатан % ҳисобида	Соатлар сони	Умумий соатлар сонига нисбатан % ҳисобида
I-курс				
II-курс				
III-курс				
Бутун таъ-лим даврида				

-янги ва базавий ўқув режалари бўйича бир йилда ўрганиладиган фанларнинг ўртача микдорини ҳисоблаб чикилади;

-янги ва базавий ўқув режалари таҳлили натижаларини таккосланади, янги ўқув режага киритилган ўзгартиришларни асосланади.

Ўрта махсус ўқув юртларининг ўқув режалари қуйидаги тартибда таҳлил қилинади:

1. Ўқув режадаги умумий маълумотларни ўрганилади: таркибини, мутахасисни касбини, тайёрлашнинг муддатини ва шаклини, мактаб маълумотини.

2. Тайёрланадиган мутахасиснинг малака тавсифномасини кўриб чиқилади, бу мутахасис эгаллаши лозим бўлган асосий билим ва кўникмалар ажратилади, унинг малакаси белгиланади. Ўзаро таққослаб, шу касбга доир ишчини , техникни ва мухандисни фаолият кўрсатиш областлари фарқини аниқланади.

3. Ўқув жараёни графиги ўрганилади, семестрларни, сессияларни, таътилларни муддатлари аниқланади, амалиётларнинг турлари, уларни муддатлари ва ўқув жараёнида жойлашган ўрни аниқланади; таълимнинг турли шаклларида соатларнинг тақсимланиши ҳақидаги маълумотни кўриб чиқилади.

4. Ўқув режанинг «Ўқув жараёни режаси» бўлимини мухандис- ўқитувчи тайёрланадиган ўқув режасининг мос бўлган маълумотларини унинг тавсифномаларини ўзаро таққослаш асосида таҳлил қилинади:

- таққосланадиган ўқув режаларидаги фанлар цикллари белгиланади, уларни ўрганиш вақти аниқланади, жадвал 4 тўлдирилади ва уни таҳлил қилинади.

Ўқув фанлари цикли бўйича соатлар сони тақсимоти

Жадвал 4

Ўқув режадаги фанлар цикллари				
	Соатлар сони	Умумий соатга нисбатан % ҳисобида	Соатлар сони	Умумий соатга нисбатан % ҳисобида

-мухандис-ўқитувчининг ва техникни ўқув режаларидаги технологик фанлари топилади, техникни ўқув режаси асосида ўқувчиларда шаклланадиган

билимларни системалилик принципига амал қилиши нухтаи назаридан уларни таққосланади;

-ўрта махсус ўқув юртининг ўқув режасида фанларни умумтехникавий ва махсус фанлар циклларига киритиш методи аниқланади.

-техникни ва мухандис –ўқитувчини ўқув режаси бўйича асосий техникавий фанларни ўқитишни ташкилий шаклига тавсиф берилади, жадвал 5 тўлдирилади ва уни таҳлил қилинади;

Фанларни ўқитишнинг ташкилий шакли бўйича соатлар сонини тақсимоти.

Жадвал5

Ўқув фани	Касб-ҳунар коллежи					Олий ўқув юрти				
	ўқитиш шакллари					ўқитиш шакллари				
	Жами соатлар	маруза	Амалий машгулот	Курс лойихаси		Жами соатлар	маъруза	Тажриба ишлари	Амалий машгулотлар	Курс лойихаси

жами:

-йил давомида коллежлар ва ОЎЮда ўқитиладиган фанларни ўртача миқдори ҳисоблаб чиқилади ва солиштирилади;

-коллежнингнинг ўқув режасидаги факультатив фанлар рўйхати кўриб чикилади, уларни ўқув йиллари бўйича тақсимоти аниқланади, бу фанларни ўқувчиларни ихтисослиги билан боғлиқлиги ифодаланади;

-коллеждаги таълимнинг якуний босқичига тавсиф берилади;

-техникларни ва мухандис-ўқитувчиларни тайёрлаш ўқув режаларини таққослаб таҳлил қилиш бўйича хулосаларни ифодаланади.

Услубий тавсия. Мавзуни ўрганишга иккита машғулотни ажратиш лозим. Улардан бирини касб-ҳунар коллежи ўқув режаси таҳлилига бағишланса, иккинчиси техникум учун.

Мустақил ишлар учун ҳар-бир талаба якка тартибда таълимининг аниқ шакли ва муддати кўрсатилган маълум касб техниги ёки ишчисини тайёрлашга оид ўқув режаси кўринишидаги топшириқни олади. Гуруҳ учун топшириқлар касбларни қамраб олиши шундай бўлиши лозимки, машғулотни якунловчи босқичида ҳар хил касб ишчиларининг ва техникларнинг турли ўқитиш муддати ўқув режаларини таққослаш имконини яратсин. Унинг натижасида 6 ва 7 жадваллар тўлдирилади.

Касб-ҳунар коллежлардаги ўқув фанлари сонини тақсимланиши.

6 жадвал

т/р	Ўқув фани	Касб	
		Токар	Фрезаловчи

7 жадвал

т/р	Ўқув фани	Ўқитиш шакли				
		кундузги		кечки	сиртки	
		9 синф	11 синф			

Мавзу: Истиқболли-мавзуий режани ишлаб чиқиш.

Ишнинг мақсади: машинасозлик йўналишидаги фанлар бўйича истиқболли-мавзуий режани ишлаб чиқиш қобилятини шакллантириш.

Умумий маълумотлар. Истиқболли-мавзуий режа-касб-ҳунар коллежларида назарий таълим жараёнини режалаштирувчи асосий ҳужжатлардан биридир. Уни ишлаб чиқиш билан дарслар системасини аниқлаш, таълим воситасини тайёрлаш, ўқитишнинг ҳар хил шакл, метод ва воситаларини оптимал мажмуини ўрнатиш, уй вазифалари тизимини ишлаб чиқиш ва ўқув вақтидан рационал фойдаланишни таъминлаш каби масалалар ечилади. Истиқболли-мавзуий режа ўқитувчини ўз фани бўйича дарсга ўз вақтида ва сифатли тайёргарлик кўришга имкон яратади.

Истиқболли-мавзуий режани тузишда аниқ касб ишчисининг малака тавсияномаси, уларни тайёрлаш ўқув режаси, ўқув фани дастури, адабиётлар ва дарсликлар бошланғич ҳужжатлар бўлиб хизмат қиладилар.

Истиқболли-мавзуий режани тузишнинг ягона шакли мав-жуд эмас.

Одатда режани у ёки бу тавсифини белгилашни ёки танлашни ҳал этишни ўқитувчи мумкин бўлган вариантларни фикран таҳлил қилиб ечади.

Режани ишлаб чиқишдаги айрим босқичларни ўқитувчи ҳаракатининг қуйидаги эвристик кетма-кетлигида кўрсатиш мумкин.

1. Малака тавсифномаси бўйича фанни ва кўрилаётган мавзу-ни ўрганишда ўқувчи олиши лозим бўлган билим, малака ва кўникмаларни аниқлайди.

2. Ўқув режадаги фанлар системасида ўқитаётган фанининг ўрнини белгилайди (қайси босқичда ўрганилади, ажратилган соатлар сони, қайси фанлар билан фанлараро боғланишда бўлади).

3. Ўқув фани дастуридаги мавзуий режани таҳлил қилади.
Ўрганиладиган мавзунинг дастурдаги ўрнини ва унинг олдинги ва келгусидаги мавзулар билан боғланишини ўрнатади, боғланишга тавсиф беради.

4. Мавзу мазмунини таҳлил қилади, мавзунинг таркибини мазмуни мантиқан тугалланган лавҳаларни аниқлаш билан ишлаб чиқади.

Рукуннинг ҳар бир пункти бўйича ўрганилиши лозим бўлган асосий тушунчаларни аниқлайди, фан ичида ва фанлар аро боғла-нишни ўрнатади, шу жумладан, ишлаб чиқариш таълими билан ҳам, ўқувчиларда билим, малака ва қобилятларни шакллантирувчи- таълим мақсадини ишлаб чиқади.

5. Мавзу ўқув материалини машғулотларга тақсимлайди.

Мавзуни ўрганишга ажратилган вақтни лавҳалар бўйича шундай тақсимлаш лозимки, режалаштирилган машғулотлар системаси ўқув

жараёнининг ҳамма босқичларини янги билимларни ўзлаштириб олишдан то уларни такрорлаш, умумлаштириш ва назоратни қамраб олсин.

6. Машғулотни ташкил этиш шаклини танлайди. Бунда шуни эътиборга олиш лозимки, коллежларда машғулотларнинг асосий шакли-дарсдир, аммо кўпинча экскурсия, семинарлар ва ўқув кон-ференцияларидан ҳам фойдаланилади. Асосий дидактик мақсадлар бўйича дарс турларини классификацияси қуйидагича:

-янги ўқув материалини ўрганиш дарси;

-билим, малака ва маҳоратларини мустаҳкамлаш дарси;

-такрорлаб, умумлаштириш дарси;

-комбинациялашган дарс;

Мавзуга ажратилган соатлар миқдорига қараб, дарснинг ҳамма турини қўллашни режалаштирмаслик мумкин.

7. Ўқувчиларни идрок қилиш фаолиятларини ташкил этиш усулига қараб методларни классификация қилиш асосида ўқитиш методини танлайди.

Бу вақтда биринчи навбатда машғулотларда изланувчанлик, сермахсул таълим методи(эвристик ва изланувчанлик)дан фойдаланишга интилмоқ керак.

Агар бу ўқитиш методларини қўллаш қийинчиликлар билан боғлиқ бўладиган бўлса, унда ўқитувчи машғулотни ўтказиш учун анъанавий методларни бирини танлаб олиши мумкин. Дарсда баён этиладиган материал бир нечта мантиқан тугалланган лавҳалардан иборат бўлса, унда ҳар бир лавҳага қўлланадиган ўқитиш методини танлаб олади.

8. Билимлар манъбаи бўйича методларни классификация қи-лиш асосида ҳар бир машғулот учун ўқитиш методини белгилайди.

9. Ҳар бир машғулот учун таълим воситаси рўйхатини белги-лайди. Бунда асосий эътиборни кўргазма қуролларига, дидактик материалларга, таълимни техник воситаларига қаратилади. Истиқ-болли-мавзуий режада ўқитиш воситасининг нафақат номи, шу-нингдек уни маркаси, модели, кинофильми, диопозитивни ва бошқаларни номи кўрсатилади. Бу уларни дарс ўтказиш дақиқасига ўз вақтида тайёрлаб қўйилишига огоҳ этиш учун хизмат қилади.

10. Ўқувчилар учун уй вазифаларининг мазмунини ва ҳажмини ишлаб чиқади. Шуни назарда тутмоқ керакки, изчил ишлаб чиқилган истиқболли-мавзуий режа дарс бўйича режалаштиришда ўқитувчи ишини енгиллаштиради ва ҳар бир дарсни ўтилишини юқори самарадорлигини таъминлайди.

Иш учун бошланғич маълумотлар:

-режаси тузиладиган мавзуси кўрсатилган машинасозлик профили бўйича коллежда ўқитиладиган ўқув фани дастури;

-фан бўйича дарслик ёки ўқув қўлланма.

Мустақил ишларнинг мазмуни. Топшириқни бажариш истиқболли-мавзуий режани ишлаб чиқишга оид билимнинг назарий асосига таянади. Унинг мазмунига ўқув дастури ва дарслик бўйича мавзу материалларини ўрганиш ва бу мавзуни ўқитиш бўйича қабул қилинган қарорни асосланган ҳолда истиқболли-мавзуий режасини ишлаб чиқиш.

Ишни қуйидаги тартибда бажарилади:

1. Ўқув дастурини ва дарсликни бўлими (мавзуси)ни ўрганилади, материалига анотация берилади.

2. Мавзуни таркибини ишлаб чиқилади, мавзуда мазмуни бўйича мантиқан тугал бўлган лавҳаларни ажратишни кўзда тутувчи унинг рукунларини тузиб чиқилади.

3. Мавзунинг ажратилган ҳар бир лавҳаси материалнинг ўрганишни таълим мақсадини ўрнатади. Мақсадни билим, қобилият ва малака рўйхати кўринишида ифодаланади.

4. Мавзу материалини фан ичидаги ва ва фанлараро боғланиши мазмунини юзага чиқарилади, уларни турларини белгиланади (аввалги, биргаликдаги, истиқболдаги; тўғридан-тўғри ва қиёсий, сабаб-оқибатли боғланишлар).

5. Ўқув материалини машғулотларга бўлиб чиқилади. Бунда мавзу бўйича такрорий-умумлаштириш ёки назорат қилиш машғулотини ўтказиш ҳақида масала кўриб чиқилади. Натижани қуйидаги жадвал кўринишида баён этилади.

Мавзу материалларини машғулотлар бўйича тақсимлаш

Жадвал 1

№	Мавзунинг лавҳалари номи	Лавҳага ажратилган соат миқдори	Машғулотни рақами

6.Ҳар бир машғулот учун таълим бериш шаклини танланади. Таклиф этилган дарслар системаси мазмунини очиб берилади, танлаб олинган дарсларни бирлигига тушунтириш берилади.

7. Мавзунинг ҳар бир танлаб олинган лавҳаси учун уни ўқитиш методларини таклиф этилади. Методни танлашда ўқувчиларнинг билимлари манбаи бўйича ва уларни идрок қилиш фаолиятларини ташкил этиш усули бўйича классификациялаш асос қилиб олинади. Ўқитиш методини танлаш материалини ўрганиш мақсадига, лавҳани ўзига хос бўлган мазмунига, танлаб олинган ўқитиш шакли билан ўзаро боғлиқлигига, ўқитувчини мойиллик ва методик қобилиятига мослиги билан асосланади.

8. Мавзуни ҳар бир лавҳаси бўйича ўқитиш воситалари белгиланади: плакатлар, схемалар, кино-диофильмлар, ўқитишни техник воситалари, услубий қўлланмалар, намойиш-экспрементал қурилмалар ва бошқалар.

9. Уйга бериладиган топшириқлар ишлаб чиқилади. Бу бўлимда дарсликнинг бандлари ва саҳифалари, шунингдек талабаларни амалий фаолиятининг бошқа турлари: масала ечиш, машқларни бошқариш, назорат ишларини бажаришга тайёргарлик ва бошқалар кўрсатилади.

10. Истиқболли-мавзуий режа тузилади (Жадвал 1).

Қилинган ишлар бўйича ҳисобот тузилади.

Мавзу: Машинасозлик фанлари бўйича дарсликни таҳлил қилиш.

Ишнинг мақсади: асосий машинасозлик фанлари бўйича дарсликларни ўрганиш ва уларни таҳлил қилиш қобилияти шакллантириш.

Умумий маълумот. Ўқитувчининг асосий касбий маҳоратларидан бири ўқув адабиётлари билан ишлай олиш қобилиятидир, биринчи навбатда дарсликлар билан. Замонавий дарслик- нашрнинг мураккаб кўриниши бўлиб, унга сезиларли даражада талаблар қўйилади. У ёки бу дарсликни мақсади мазмуни ўқув даргоҳини тури билан аниқланади. Касб ҳунар коллежлари учун дарсликларга қуйидаги талаблар қўйилади: дарсликни амалдаги ўқув дастурига мос келиши; ғоявийлиги; ишлаб чиқариш ва ҳаёт билан боғланганлиги; материалларни системали ва кетма-кет баён этилганлиги; ўқувчиларни ёши ва билиш имкониятларини ҳисобга олинганлиги; ҳажмини опмтималлиги; муаммони қўйиш йўли билан ўқитиш ғоясини жорий этилганлиги; ўқувчиларнинг мустақил ишлари мазмуни ва услуби бўйича маълумотларни борлиги, шунингдек ўз-ўзини текшириш учун топшириқ ва саволларнинг борлиги; материални равон тилда ва тушунарли баён этилганлиги; етарлича схема, жадвал, расмларни бўлишлиги, ташқи кўриниши яхши бўлишлиги.

Коллежларда мазмуни бўйича турли туман бўлган жуда кўп машинасозлик фанларининг мавжудлиги, замонавий янги фанларни пайдо бўлиши, техника, технология ва фанни ривожланиши билан боғлиқ ҳолда амалдаги фанларнинг мазмунини тўлдириб борилиши, ўқув жараёнини юқори сифатли дарсликлар билан тўла таъминлашда сезиларли даражада қийинчиликларни келтириб чиқаради. Чунончи, айрим янгидан киритилган ўқув фанларидан дарсликлар ҳали яратилмаган, бор бўлган дарсликлар мазмунан эскирган, уни янги маълумотлар билан алмаштириш зарурдир. Бир қатор фанлар бўйича иккита ва ундан ортиқ дарсликлар ёзилган. Уларнинг номлари бир хил бўлса ҳам, ўқув фани дастури мазмунини турлича баён этилган. Бу эса ўқитувчини ўқув адабиётлари билан ишлашида, ўзида бор бўлган нашлар сифатига баҳо беришда, айрим ҳолларда ўқувчиларга тавсия этиш учун кутубхонада бор бўлган бир нечта дарсликлар ичидан оптималини танлашда маълум қийинчиликларни келтириб чиқаради. Дарсликни таҳлил қилиш учун озгина вақти бор бўлган ўқитувчилар учун дарсликни дидактиканинг асосий талабларига жавоб бериш даражасини аниқлаш методи нисбатан маъқулроқдир. Бу талабларга ўқув материалини илмийлиги, ўқувчиларнинг ёши ва билиш имкониятларини ҳисобга олиш, материални системали ва кетма-кет баён этилиши, материал мазмунини тарбияловчи характери, таркибини аниқлигши ва кўргазмали таърифланганлиги.

Дарсликда айтиб ўтилган талабларни жорий этилганлик кўрсатгичларини аниқлаймиз, бунда айнан бу кўрсатгичлар адабиёт таҳлилининг сифат критерияси бўлиб хизмат қилади.

Дарслик мазмунида илмийлик принципини жорий этилганлигининг муҳим кўрсатгичлари:

- дарслик мавуларини фан, техника ва ишлаб чиқариш техноологиясининг ривожланишини замон даражасигша мос ҳолда ишлаб чиқиш;
- дарслик мазмунига илмий кашфиётлар тарихидан назария, ғоя тушунча каби маълумотларнинг ривожланишини киритиш;
-фундаментал фанларни билиш методлари ҳақида маълумотларни борлиги.

Дарсликда ўқувчиларни ёшини ва билиш имкониятлдарини ҳисобга олиш қуйидаги кўрсатгичларни жорий этиш асосида амалга оширилади:

- материални баён этиш тилининг соддалиги ва қулайлиги;

- дарслик материалини ва унинг айрим мавзуларини ўрганиш учун ўқув режада ажратилган вақнинг етарлилиги. Бу талабни бажарилишини баҳолаш учун асос бўлиб ўқитувчини билими ва тажрибаси хизмат қилади. Бунда унга маълум даражадаги ёрдамни дарсликнинг миқдорий кўрсатгичлари, яъни дарсликнинг саҳифалар сони ва айрим унинг мавзулари ва материалга киритилган тушунчалар миқдорлари кўрсатади. Бундай баҳолашда қуйидагилар маълумдир: дарсликнинг бир ўқув соатига тўғри келадиган саҳифаларининг меъёрий сони матинни 2,13 саҳифасини ташкил этади. Уни ошиб кетиши, ахборотлар ҳажмини кўпайишига олиб келади, натижада материални ўрганишнинг ўулайлигини пасайтиради;

- ўқитишдаги дидактик ўулайлик қоидасини бажарилиши: соддадан мураккабга, яқиндан узоққа, озгинадан кўпгинага, енгилдан оғирга.

Системалилик ва кетма-кетлик талабини дарсликка жорий этиш даражасини баҳолаш учун қуйидагилар аниқланади:

- ўқув фани дастурига дарслик рукунларини мослиги;
- дарслик мавзулари материалларини баён этилишнинг кетма-кетлигини дастурдагига мослиги;
- дарслик мавзулари бўйича материал ҳажмини бир меъёрда тақсимланиши. Бу сифат кўрсатгичини бажарилиш даражасини текшириш учун коэффициентлар $К_1$ ва $К_2$ларни солиштирилади. Коэффициент $К_1$ шу фанни ўрганишга ажратилган соатлар сонини дарслик саҳифалари сонига нисбатидир. $К_2$ ни ҳар бир мавзу учун ҳисобланади, у мавзу учун ажратилган соат сонини мавзу бўйича саҳифалар сонига нисбатидан аниқланади. Дарслик мавзулари бўйича материални бир меъёрда тақсимланганда бу коэффициентлар бир бирига яқин бўлишлари лозим;
- дарсликни ишлаб чиқишда фан ичида ва фанлар аро боғланишни қай даражада тўла ва тўғри ҳисобга олинганлигини, яъни тушунчаларни муштаракликда талқин этиш, уларни талаб этилган кетма-кетликда ўқув фанига киритиш, материалларни қайтарилмаслигини таъминлаш.

Дарслик таркибининг аниқлигини таҳлил қилишда қуйидагиларга эътиборни қаратмоқ керак. Ҳар қандай дарслик маълум композицияга эга, унинг элементлари бўлиб қисмлар, бўлимлар, боблар ва параграфлар ҳисобланади. Энг кичик таркибий бирлик- бу параграфдир. Коллеж учун ёзилган дарсликларда параграфлар узлуксиз рақамлаш қабул қилинган. Дарсликнинг боблари унинг мазмунини ташкил этиш бирлиги ҳисобланади. Айнан унда ўқув материали ривожлантирувчи, тарбияловчи ва илмийлик аспнктлари биргаликда ривожланади.

Ишни бажаришга оид бошланғич материаллар: коллежларнинг машинасозлик фанлари бўйича ўқув дастурлари, унга мос келадиган дарсликлар. Батафсил таҳлил қилиниши лозим бўлган материал (унинг бўлими ёки бирор мавзуси) кўрсатилади.

Ишни бажарилиши:

1. Фан бўйича дарсликни ўрганиб чиқилади, унинг библиографик рўйхати берилади: муаллиф, номи, нашриёт, чоп этилган йили, саҳифалар сони.

2. Дарслик ва дастурнинг таркиблари солиштирилади, уларнинг рукунларидаги фарқлиликлар аниқланади, жадвал тўлдирилади.

Ўқув дастури ва дарсликнинг рукунларини мослик даражаси

Жадвал1

№	Ўқув дастуридаги рукунлар	Дарсликдаги рукунлар

3. Дарсликни ташқи кўринишига баҳо берилади.

4. Дарсликнинг бир-икки мавзуси материаллари ўрганилади, аннотация (материални қисқа мазмуни), режа тузилади ва материал ҳажми (саҳифалар сони), уларни ўрганишга кетадиган вақт кўрсатилади.

5. Дарсликнинг мавзуларида илмийлик, мунтазамлилик ва кетма-кетлилик принципиалларини жорий этилганлик даражасини, материални тушунарлилигини ва ўнғайлилигини, материал матнида тарбиявийлик йўналишлар борлигини таҳлил қилинади. Таҳлилни бажара бориш давомида жадвал 2 тўлдирилади.

Жадвал2

Дарсликни сифатини баҳолаш

№	Талаблар	Мезон	Мисол

6. Дарсликнинг сифати тўғрисида хулоса қилинади ва уни ўқув жараёнида фойдаланиш методикаси бўйича асосланган таклифни киритади.

Бажарилган ишлар бўйича ҳисобот тузилади.

Услубий тавсия. Топшириқ коллеждаги машинасозлик йўналиши барча умутехникавий ўқув фанларини ва шунингдек машинасозлик касби бўйича «Металларни кесиш ва кесувчи асбоблар» ихтисослигини махсус фанларини таҳлил қилинишини кўзда тутилиши лозим.

Агарда бирор-бир фандан турли муаллифларнинг бир нечта дарсликлари бўлса, топшириқда кутубхонадаги барча нашрларни таҳлил қилишга киритилади. Бу ҳолда машғулот даврида ўрганилган дарсликларнинг сифатига солиштирма баҳо берилади.

Мавзу: Машинасозлик фанлари бўйича дарсликни таҳлил қилиш.

Ишнинг мақсади: асосий машинасозлик фанлари бўйича дарсликларни ўрганиш ва уларни таҳлил қилиш қобилияти шакллантириш.

Умумий маълумот. Ўқитувчининг асосий касбий маҳоратларидан бири ўқув адабиётлари билан ишлай олиш қобилиятидир, биринчи навбатда дарсликлар билан. Замонавий дарслик- нашрнинг мураккаб кўриниши бўлиб, унга сезиларли даражада талаблар қўйилади. У ёки бу дарсликни мақсади мазмуни ўқув даргоҳини тури билан аниқланади. Касб ҳунар коллежлари учун дарсликларга қуйидаги талаблар қўйилади: дарсликни амалдаги ўқув дастурига мос келиши; ғоявийлиги; ишлаб чиқариш ва ҳаёт билан боғланганлиги;

материалларни системали ва кетма-кет баён этилганлиги; ўқувчиларни ёши ва билиш имкониятларини ҳисобга олинганлиги; ҳажмини опмтималлиги; муаммони қўйиш йўли билан ўқитиш ғоясини жорий этилганлиги; ўқувчиларнинг мустақил ишлари мазмуни ва услуби бўйича маълумотларни борлиги, шунингдек ўз-ўзини текшириш учун топшириқ ва саволларнинг борлиги; материални равон тилда ва тушунарли баён этилганлиги; етарлича схема, жадвал, расмларни бўлишлиги, ташқи кўриниши яхши бўлишлиги.

Коллежларда мазмуни бўйича турли туман бўлган жуда кўп машинасозлик фанларининг мавжудлиги, замонавий янги фанларни пайдо бўлиши, техника, технология ва фанни ривожланиши билан боғлиқ ҳолда амалдаги фанларнинг мазмунини тўлдириб борилиши, ўқув жараёнини юқори сифатли дарсликлар билан тўла таъминлашда сезиларли даражада қийинчиликларни келтириб чиқаради. Чунончи, айрим янгидан киритилган ўқув фанларидан дарсликлар ҳали яратилмаган, бор бўлган дарсликлар мазмунан эскирган, уни янги маълумотлар билан алмаштириш зарурдир. Бир қатор фанлар бўйича иккита ва ундан ортиқ дарсликлар ёзилган. Уларнинг номлари бир хил бўлса ҳам, ўқув фани дастури мазмунини турлича баён этилган. Бу эса ўқитувчини ўқув адабиётлари билан ишлашида, ўзида бор бўлган нашлар сифатига баҳо беришда, айрим ҳолларда ўқувчиларга тавсия этиш учун кутубхонада бор бўлган бир нечта дарсликлар ичидан оптималини танлашда маълум қийинчиликларни келтириб чиқаради. Дарсликни таҳлил қилиш учун озгина вақти бор бўлган ўқитувчилар учун дарсликни дидактиканинг асосий талабларига жавоб бериш даражасини аниқлаш методи нисбатан маъқулроқдир. Бу талабларга ўқув материалини илмийлиги, ўқувчиларнинг ёши ва билиш имкониятларини ҳисобга олиш, материални системали ва кетма-кет баён этилиши, материал мазмунини тарбияловчи характери, таркибини аниқлигши ва кўргазмали таърифланганлиги.

Дарсликда айтиб ўтилган талабларни жорий этилганлик кўрсатгичларини аниқлаймиз, бунда айнан бу кўрсатгичлар адабиёт таҳлилининг сифат критерияси бўлиб хизмат қилади.

Дарслик мазмунида илмийлик принципини жорий этилганлигининг муҳим кўрсатгичлари:

- дарслик мавуларини фан, техника ва ишлаб чиқариш техноологиясининг ривожланишини замон даражасигша мос ҳолда ишлаб чиқиш;
- дарслик мазмунига илмий кашфиётлар тарихидан назария, ғоя тушунча каби маълумотларнинг ривожланишини киритиш;
-фундаментал фанларни билиш методлари ҳақида маълумотларни борлиги.

Дарсликда ўқувчиларни ёшини ва билиш имкониятлдарини ҳисобга олиш қуйидаги кўрсатгичларни жорий этиш асосида амалга оширилади:

- материални баён этиш тилининг соддалиги ва қулайлиги;
- дарслик материалини ва унинг айрим мавзуларини ўрганиш учун ўқув режада ажратилган вақнинг етарлилиги. Бу талабни бажарилишини баҳолаш учун асос бўлиб ўқитувчини билими ва тажрибаси хизмат қилади. Бунда унга маълум даражадаги ёрдамни дарсликнинг миқдорий кўрсатгичлари, яъни дарсликнинг саҳифалар сони ва айрим унинг мавзулари ва материалга киритилган тушунчалар миқдорлари кўрсатади. Бундай баҳолашда қуйидагилар маълумдир: дарсликнинг бир ўқув соатига тўғри келадиган саҳифаларининг

меъёрий сони матинни 2,13 саҳифасини ташкил этади. Уни ошиб кетиши, ахборотлар ҳажмини кўпайишига олиб келади, натижада материални ўрганишнинг ўулайлигини пасайтиради;

- ўқитишдаги дидактик ўулайлик қоидасини бажарилиши: соддадан мураккабга, яқиндан узоққа, озгинадан кўпгинага, енгилдан оғирга.

Системалилик ва кетма-кетлик талабини дарсликка жорий этиш даражасини баҳолаш учун қуйидагилар аниқланади:

- ўқув фани дастурига дарслик рукунларини мослиги;
- дарслик мавзулари материалларини баён этилишнинг кетма-кетлигини дастурдагига мослиги;
- дарслик мавзулари бўйича материал ҳажмини бир меъёрда тақсимланиши. Бу сифат кўрсатгичини бажарилиш даражасини текшириш учун коэффициентлар K_1 ва K_2ларни солиштирилади. Коэффициент K_1 шу фанни ўрганишга ажратилган соатлар сонини дарслик саҳифалари сонига нисбатидир. K_2 ни ҳар бир мавзу учун ҳисобланади, у мавзу учун ажратилган соат сонини мавзу бўйича саҳифалар сонига нисбатидан аниқланади. Дарслик мавзулари бўйича материални бир меъёрда тақсимланганда бу коэффициентлар бир бирига яқин бўлишлари лозим;
- дарсликни ишлаб чиқишда фан ичида ва фанлар аро боғланишни қай даражада тўла ва тўғри ҳисобга олинганлигини, яъни тушунчаларни муштаракликда талқин этиш, уларни талаб этилган кетма-кетликда ўқув фанига киритиш, материалларни қайтарилмаслигини таъминлаш.

Дарслик таркибининг аниқлигини таҳлил қилишда қуйидагиларга эътиборни қаратмоқ керак. Ҳар қандай дарслик маълум композицияга эга, унинг элементлари бўлиб қисмлар, бўлимлар, боблар ва параграфлар ҳисобланади. Энг кичик таркибий бирлик- бу параграфдир. Коллеж учун ёзилган дарсликларда параграфлар узлуксиз рақамлаш қабул қилинган. Дарсликнинг боблари унинг мазмунини ташкил этиш бирлиги ҳисобланади. Айнан унда ўқув материали ривожлантирувчи, тарбияловчи ва илмийлик аспнктлари биргаликда ривожланади.

Ишни бажаришга оид бошланғич материаллар: коллежларнинг машинасозлик фанлари бўйича ўқув дастурлари, унга мос келадиган дарсликлар. Батафсил таҳлил қилиниши лозим бўлган материал (унинг бўлими ёки бирор мавзуси) кўрсатилади.

Ишни бажарилиши:

1. Фан бўйича дарсликни ўрганиб чиқилади, унинг библиографик рўйхати берилади: муаллиф, номи, нашриёт, чоп этилган йили, саҳифалар сони.

2. Дарслик ва дастурнинг таркиблари солиштирилади, уларнинг рукунларидаги фарқлиликлар аниқланади, жадвал тўлдирилади.

Ўқув дастури ва дарсликнинг рукунларини мослик даражаси

Жадвал1

№	Ўқув дастуридаги рукунлар	Дарсликдаги рукунлар

3. Дарсликни ташқи кўринишига баҳо берилади.

4. Дарсликнинг бир-икки мавзуси материаллари ўрганилади, аннотация (материални қисқа мазмуни), режа тузилади ва материал ҳажми (саҳифалар сони), уларни ўрганишга кетадиган вақт кўрсатилади.

5. Дарсликнинг мавзуларида илмийлик, мунтазамлилик ва кетма-кетлилик принципиалларини жорий этилганлик даражасини, материални тушунарлилигини ва ўнғайлилигини, материал матнида тарбиявийлик йўналишлар борлигини таҳлил қилинади. Таҳлилни бажара бориш давомида жадвал 2 тўлдирилади.

Жадвал2

Дарсликни сифатини баҳолаш

№	Талаблар	Мезон	Мисол

6. Дарсликнинг сифати тўғрисида хулоса қилинади ва уни ўқув жараёнида фойдаланиш методикаси бўйича асосланган таклифни киритади.

Бажарилган ишлар бўйича ҳисобот тузилади.

Услубий тавсия. Топшириқ коллеждаги машинасозлик йўналиши барча умутехникавий ўқув фанларини ва шунингдек машинасозлик касби бўйича «Металларни кесиш ва кесувчи асбоблар» ихтисослигини махсус фанларини таҳлил қилинишини кўзда тутилиши лозим.

Агарда бирор-бир фандан турли муаллифларнинг бир нечта дарсликлари бўлса, топшириқда кутубхонадаги барча нашрларни таҳлил қилишга киритилади. Бу ҳолда машғулот даврида ўрганилган дарсликларнинг сифатига солиштирма баҳо берилади.

Мавзу: Истиқболли-мавзуий режани ишлаб чиқиш.

Ишнинг мақсади: машинасозлик йўналишидаги фанлар бўйича истиқболли-мавзуий режани ишлаб чиқиш қобилятини шакллантириш.

Умумий маълумотлар. Истиқболли-мавзуий режа-касб-ҳунар коллежларида назарий таълим жараёнини режалаштирувчи асосий ҳужжатлардан биридир. Уни ишлаб чиқиш билан дарслар системасини аниқлаш, таълим воситасини тайёрлаш, ўқитишнинг ҳар хил шакл, метод ва воситаларини оптимал мажмуини ўрнатиш, уй вазифалари тизимини ишлаб чиқиш ва ўқув вақтидан рационал фойдаланишни таъминлаш каби масалалар ечилади. Истиқболли-мавзуий режа ўқитувчини ўз фани бўйича дарсга ўз вақтида ва сифатли тайёргарлик кўришга имкон яратади.

Истиқболли-мавзуий режани тузишда аниқ касб ишчисининг малака тавсияномаси, уларни тайёрлаш ўқув режаси, ўқув фани дастури, адабиётлар ва дарсликлар бошланғич ҳужжатлар бўлиб хизмат қиладилар.

Истиқболли-мавзуий режани тузишнинг ягона шакли мав-жуд эмас.

Одатда режани у ёки бу тавсифини белгилашни ёки танлашни ҳал этишни ўқитувчи мумкин бўлган вариантларни фикран таҳлил қилиб ечади.

Режани ишлаб чиқишдаги айрим босқичларни ўқитувчи ҳаракатининг қуйидаги эвристик кетма-кетлигида кўрсатиш мумкин.

1. Малака тавсифномаси бўйича фанни ва кўрилаётган мавзу-ни ўрганишда ўқувчи олиши лозим бўлган билим, малака ва кўникмаларни аниқлайди.

2. Ўқув режадаги фанлар системасида ўқитаётган фанининг ўрнини белгилайди (қайси босқичда ўрганилади, ажратилган соатлар сони, қайси фанлар билан фанлараро боғланишда бўлади).

3. Ўқув фани дастуридаги мавзуий режани таҳлил қилади.
Ўрганиладиган мавзунинг дастурдаги ўрнини ва унинг олдинги ва келгусидаги мавзулар билан боғланишини ўрнатади, боғланишга тавсиф беради.

4. Мавзу мазмунини таҳлил қилади, мавзунинг таркибини мазмуни мантиқан тугалланган лавҳаларни аниқлаш билан ишлаб чиқади.

Рукуннинг ҳар бир пункти бўйича ўрганилиши лозим бўлган асосий тушунчаларни аниқлайди, фан ичида ва фанлар аро боғла-нишни ўрнатади, шу жумладан, ишлаб чиқариш таълими билан ҳам, ўқувчиларда билим, малака ва қобилятларни шакллантирувчи- таълим мақсадини ишлаб чиқади.

5. Мавзу ўқув материалини машғулотларга тақсимлайди.

Мавзуни ўрганишга ажратилган вақтни лавҳалар бўйича шундай тақсимлаш лозимки, режалаштирилган машғулотлар системаси ўқув жараёнининг ҳамма босқичларини янги билимларни ўзлаштириб олишдан то уларни такрорлаш, умумлаштириш ва назоратни қамраб олсин.

6. Машғулотни ташкил этиш шаклини танлайди. Бунда шуни эътиборга олиш лозимки, коллежларда машғулотларнинг асосий шакли-дарсдир, аммо кўпинча экскурсия, семинарлар ва ўқув кон-ференцияларидан ҳам фойдаланилади. Асосий дидактик мақсадлар бўйича дарс турларини классификацияси қуйидагича:

-янги ўқув материалини ўрганиш дарси;
-билим, малака ва маҳоратларини мустаҳкамлаш дарси;
-такрорлаб, умумлаштириш дарси;
-комбинациялашган дарс;

Мавзуга ажратилган соатлар миқдорига қараб, дарснинг ҳамма турини қўллашни режалаштирмаслик мумкин.

7. Ўқувчиларни идрок қилиш фаолиятларини ташкил этиш усулига қараб методларни классификация қилиш асосида ўқитиш методини танлайди.

Бу вақтда биринчи навбатда машғулотларда изланувчанлик, сермахсул таълим методи(эвристик ва изланувчанлик)дан фойдаланишга интилмоқ керак.

Агар бу ўқитиш методларини қўллаш қийинчиликлар билан боғлиқ бўладиган бўлса, унда ўқитувчи машғулотни ўтказиш учун анъанавий методларни бирини танлаб олиши мумкин. Дарсда баён этиладиган материал бир нечта мантиқан тугалланган лавҳалардан иборат бўлса, унда ҳар бир лавҳага қўлланадиган ўқитиш методини танлаб олади.

8. Билимлар манъбаи бўйича методларни классификация қи-лиш асосида ҳар бир машғулот учун ўқитиш методини белгилайди.

9. Ҳар бир машғулот учун таълим воситаси рўйхатини белги-лайди. Бунда асосий эътиборни кўргазма қуролларига, дидактик материалларга, таълимни техник воситаларига қаратилади. Истиқ-болли-мавзуий режада ўқитиш воситасининг нафақат номи, шу-нингдек уни маркаси, модели, кинофильми, диопозитивни ва бошқаларни номи кўрсатилади. Бу уларни дарс ўтказиш дақиқасига ўз вақтида тайёрлаб қўйилишига огоҳ этиш учун хизмат қилади.

10. Ўқувчилар учун уй вазифаларининг мазмунини ва ҳажмини ишлаб чиқади. Шуни назарда тутмоқ керакки, изчил ишлаб чиқилган истиқболли-мавзуий режа дарс бўйича режалаштиришда ўқитувчи ишини енгиллаштиради ва ҳар бир дарсни ўтилишини юқори самарадорлигини таъминлайди.

Иш учун бошланғич маълумотлар:

-режаси тузиладиган мавзуси кўрсатилган машинасозлик профили бўйича коллежда ўқитиладиган ўқув фани дастури;

-фан бўйича дарслик ёки ўқув қўлланма.

Мустақил ишларнинг мазмуни. Топшириқни бажариш истиқболли-мавзуий режани ишлаб чиқишга оид билимнинг назарий асосига таянади. Унинг мазмунига ўқув дастури ва дарслик бўйича мавзу материалларини ўрганиш ва бу мавзуни ўқитиш бўйича қабул қилинган қарорни асосланган ҳолда истиқболли-мавзуий режасини ишлаб чиқиш.

Ишни қуйидаги тартибда бажарилади:

1. Ўқув дастурини ва дарсликни бўлими (мавзуси)ни ўрганилади, материалига анотация берилади.

2. Мавзуни таркибини ишлаб чиқилади, мавзуда мазмуни бўйича мантиқан тугал бўлган лавҳаларни ажратишни кўзда тутувчи унинг рукунларини тузиб чиқилади.

3. Мавзунинг ажратилган ҳар бир лавҳаси материалнинг ўрганишни таълим мақсадини ўрнатади. Мақсадни билим, қобилият ва малака рўйхати кўринишида ифодаланади.

4. Мавзу материалини фан ичидаги ва ва фанлараро боғланиши мазмунини юзага чиқарилади, уларни турларини белгиланади (аввалги, биргаликдаги, истиқболдаги; тўғридан-тўғри ва қиёсий, сабаб-оқибатли боғланишлар).

5. Ўқув материалини машғулотларга бўлиб чиқилади. Бунда мавзу бўйича такрорий-умумлаштириш ёки назорат қилиш машғулотини ўтказиш ҳақида масала кўриб чиқилади. Натижани қуйидаги жадвал кўринишида баён этилади.

Мавзу материалларини машғулотлар бўйича тақсимлаш

Жадвал 1

№	Мавзунинг лавҳалари номи	Лавҳага ажратилган соат миқдори	Машғулотни рақами

6.Ҳар бир машғулот учун таълим бериш шаклини танланади. Таклиф этилган дарслар системаси мазмунини очиб берилади, танлаб олинган дарсларни бирлигига тушунтириш берилади.

7. Мавзунинг ҳар бир танлаб олинган лавҳаси учун уни ўқитиш методларини таклиф этилади. Методни танлашда ўқувчиларнинг билимлари манбаи бўйича ва уларни идрок қилиш фаолиятларини ташкил этиш усули бўйича классификациялаш асос қилиб олинади. Ўқитиш методини танлаш материалини ўрганиш мақсадига, лавҳани ўзига хос бўлган мазмунига, танлаб олинган ўқитиш шакли билан ўзаро боғлиқлигига, ўқитувчини мойиллик ва методик қобилиятига мослиги билан асосланади.

8. Мавзуни ҳар бир лавҳаси бўйича ўқитиш воситалари белгиланади: плакатлар, схемалар, кино-диофильмлар, ўқитишни техник воситалари, услубий қўлланмалар, намойиш-экспрементал қурилмалар ва бошқалар.

9. Уйга бериладиган топшириқлар ишлаб чиқилади. Бу бўлимда дарсликнинг бандлари ва саҳифалари, шунингдек талабаларни амалий фаолиятининг бошқа турлари: масала ечиш, машқларни бошқариш, назорат ишларини бажаришга тайёргарлик ва бошқалар кўрсатилади.

10. Истиқболли-мавзуий режа тузилади (Жадвал 1).

Қилинган ишлар бўйича ҳисобот тузилади.

Мавзу: Машинасозлик фанлари бўйича дарсликни таҳлил қилиш.

Ишнинг мақсади: асосий машинасозлик фанлари бўйича дарсликларни ўрганиш ва уларни таҳлил қилиш қобилияти шакллантириш.

Умумий маълумот. Ўқитувчининг асосий касбий маҳоратларидан бири ўқув адабиётлари билан ишлай олиш қобилиятидир, биринчи навбатда дарсликлар билан. Замонавий дарслик- нашрнинг мураккаб кўриниши бўлиб, унга сезиларли даражада талаблар қўйилади. У ёки бу дарсликни мақсади мазмуни ўқув даргоҳини тури билан аниқланади. Касб ҳунар коллежлари учун дарсликларга қуйидаги талаблар қўйилади: дарсликни амалдаги ўқув дастурига мос келиши; ғоявийлиги; ишлаб чиқариш ва ҳаёт билан боғланганлиги; материалларни системали ва кетма-кет баён этилганлиги; ўқувчиларни ёши ва билиш имкониятларини ҳисобга олинганлиги; ҳажмини опмтималлиги; муаммони қўйиш йўли билан ўқитиш ғоясини жорий этилганлиги; ўқувчиларнинг мустақил ишлари мазмуни ва услуби бўйича маълумотларни борлиги, шунингдек ўз-ўзини текшириш учун топшириқ ва саволларнинг борлиги; материални равон тилда ва тушунарли баён этилганлиги; етарлича схема, жадвал, расмларни бўлишлиги, ташқи кўриниши яхши бўлишлиги.

Коллежларда мазмуни бўйича турли туман бўлган жуда кўп машинасозлик фанларининг мавжудлиги, замонавий янги фанларни пайдо бўлиши, техника, технология ва фанни ривожланиши билан боғлиқ ҳолда амалдаги фанларнинг мазмунини тўлдириб борилиши, ўқув жараёнини юқори сифатли дарсликлар билан тўла таъминлашда сезиларли даражада қийинчиликларни келтириб чиқаради. Чунончи, айрим янгидан киритилган ўқув фанларидан дарсликлар ҳали яратилмаган, бор бўлган дарсликлар мазмунан эскирган, уни янги маълумотлар билан алмаштириш зарурдир. Бир

қатор фанлар бўйича иккита ва ундан ортиқ дарсликлар ёзилган. Уларнинг номлари бир хил бўлса ҳам, ўқув фани дастури мазмунини турлича баён этилган. Бу эса ўқитувчини ўқув адабиётлари билан ишлашида, ўзида бор бўлган нашлар сифатига баҳо беришда, айрим ҳолларда ўқувчиларга тавсия этиш учун кутубхонада бор бўлган бир нечта дарсликлар ичидан оптималини танлашда маълум қийинчиликларни келтириб чиқаради. Дарсликни таҳлил қилиш учун озгина вақти бор бўлган ўқитувчилар учун дарсликни дидактиканинг асосий талабларига жавоб бериш даражасини аниқлаш методи нисбатан маъқулроқдир. Бу талабларга ўқув материалини илмийлиги, ўқувчиларнинг ёши ва билиш имкониятларини ҳисобга олиш, материални системали ва кетма-кет баён этилиши, материал мазмунини тарбияловчи характери, таркибини аниқлигши ва кўргазмали таърифланганлиги.

Дарсликда айтиб ўтилган талабларни жорий этилганлик кўрсатгичларини аниқлаймиз, бунда айнан бу кўрсатгичлар адабиёт таҳлилининг сифат критерияси бўлиб хизмат қилади.

Дарслик мазмунида илмийлик принципини жорий этилганлигининг муҳим кўрсатгичлари:

- дарслик мавуларини фан, техника ва ишлаб чиқариш техноологиясининг ривожланишини замон даражасигша мос ҳолда ишлаб чиқиш;

- дарслик мазмунига илмий кашфиётлар тарихидан назария, ғоя тушунча каби маълумотларнинг ривожланишини киритиш;

-фундаментал фанларни билиш методлари ҳақида маълумотларни борлиги.

Дарсликда ўқувчиларни ёшини ва билиш имкониятлдарини ҳисобга олиш қуйидаги кўрсатгичларни жорий этиш асосида амалга оширилади:

- материални баён этиш тилининг соддалиги ва қулайлиги;

- дарслик материалини ва унинг айрим мавзуларини ўрганиш учун ўқув режада ажратилган вақнинг етарлилиги. Бу талабни бажарилишини баҳолаш учун асос бўлиб ўқитувчини билими ва тажрибаси хизмат қилади. Бунда унга маълум даражадаги ёрдамни дарсликнинг миқдорий кўрсатгичлари, яъни дарсликнинг саҳифалар сони ва айрим унинг мавзулари ва материалга киритилган тушунчалар миқдорлари кўрсатади. Бундай баҳолашда қуйидагилар маълумдир: дарсликнинг бир ўқув соатига тўғри келадиган саҳифаларининг меъёрий сони матинни 2,13 саҳифасини ташкил этади. Уни ошиб кетиши, ахборотлар ҳажмини кўпайишига олиб келади, натижада материални ўрганишнинг ўулайлигини пасайтиради;

- ўқитишдаги дидактик ўулайлик қоидасини бажарилиши: соддадан мураккабга, яқиндан узоққа, озгинадан кўпгинага, енгилдан оғирга.

Системалилик ва кетма-кетлик талабини дарсликка жорий этиш даражасини баҳолаш учун қуйидагилар аниқланади:

- ўқув фани дастурига дарслик рукунларини мослиги;

- дарслик мавзулари материалларини баён этилишнинг кетма-кетлигини дастурдагига мослиги;

- дарслик мавзулари бўйича материал ҳажмини бир меъёрда тақсимланиши. Бу сифат кўрсатгичини бажарилиш даражасини текшириш учун коэффициентлар K_1 ва K_2ларни солиштирилади. Коэффициент K_1 шу фанни ўрганишга ажратилган соатлар сонини дарслик саҳифалари сонига нисбатидир. K_2 ни ҳар бир мавзу учун ҳисобланади, у мавзу учун ажратилган соат сонини

мавзу бўйича саҳифалар сонига нисбатидан аниқланади. Дарслик мавзулари бўйича материални бир меъёрда тақсимланганда бу коэффициентлар бир бирига яқин бўлишлари лозим;

- дарсликни ишлаб чиқишда фан ичида ва фанлар аро боғланишни қай даражада тўла ва тўғри ҳисобга олинганлигини, яъни тушунчаларни муштаракликда талқин этиш, уларни талаб этилган кетма-кетликда ўқув фанига киритиш, материалларни қайтарилмаслигини таъминлаш.

Дарслик таркибининг аниқлигини таҳлил қилишда қуйидагиларга эътиборни қаратмоқ керак. Ҳар қандай дарслик маълум композицияга эга, унинг элементлари бўлиб қисмлар, бўлимлар, боблар ва параграфлар ҳисобланади. Энг кичик таркибий бирлик- бу параграфдир. Коллеж учун ёзилган дарсликларда параграфлар узлуксиз рақамлаш қабул қилинган. Дарсликнинг боблари унинг мазмунини ташкил этиш бирлиги ҳисобланади. Айнан унда ўқув материали ривожлантирувчи, тарбияловчи ва илмийлик аспнктлари биргаликда ривожланади.

Ишни бажаришга оид бошланғич материаллар: коллежларнинг машинасозлик фанлари бўйича ўқув дастурлари, унга мос келадиган дарсликлар. Батафсил таҳлил қилиниши лозим бўлган материал (унинг бўлими ёки бирор мавзуси) кўрсатилади.

Ишни бажарилиши:

1. Фан бўйича дарсликни ўрганиб чиқилади, унинг библиографик рўйхати берилади: муаллиф, номи, нашриёт, чоп этилган йили, саҳифалар сони.

2. Дарслик ва дастурнинг таркиблари солиштирилади, уларнинг рукунларидаги фарқлиликлар аниқланади, жадвал тўлдирилади.

Ўқув дастури ва дарсликнинг рукунларини мослик даражаси

Жадвал1

№	Ўқув дастуридаги рукунлар	Дарсликдаги рукунлар

3. Дарсликни ташқи кўринишига баҳо берилади.

4. Дарсликнинг бир-икки мавзуси материаллари ўрганилади, аннотация (материални қисқа мазмуни), режа тузилади ва материал ҳажми (саҳифалар сони), уларни ўрганишга кетадиган вақт кўрсатилади.

5. Дарсликнинг мавзуларида илмийлик, мунтазамлилик ва кетма-кетлилик принципиалларини жорий этилганлик даражасини, материални тушунарлилигини ва ўнғайлилигини, материал матнида тарбиявийлик йўналишлар борлигини таҳлил қилинади. Таҳлилни бажара бориш давомида жадвал 2 тўлдирилади.

Жадвал2

Дарсликни сифатини баҳолаш

№	Талаблар	Мезон	Мисол

6. Дарсликнинг сифати тўғрисида хулоса қилинади ва уни ўқув жараёнида фойдаланиш методикаси бўйича асосланган таклифни киритади.

Бажарилган ишлар бўйича ҳисобот тузилади.

Услубий тавсия. Топшириқ коллеждаги машинасозлик йўналиши барча умутехникавий ўқув фанларини ва шунингдек машинасозлик касби бўйича «Металларни кесиш ва кесувчи асбоблар» ихтисослигини махсус фанларини таҳлил қилинишини кўзда тутилиши лозим.

Агарда бирор-бир фандан турли муаллифларнинг бир нечта дарсликлари бўлса, топшириқда кутубхонадаги барча нашрларни таҳлил қилишга киритилади. Бу ҳолда машғулот даврида ўрганилган дарсликларнинг сифатига солиштирма баҳо берилади.